

Nr. 10 - januari 2001

* Stichting Heemkunde Heer *

't Äörke is een uitgave onder verantwoordelijkheid van:
Stichting Heemkunde Heer.

Registratie-nummer K.v.K.: 14.058.332

Postbank 807 33 90

Bankrek.: 89.66.34.248 (SNS)

Bestuur der Stichting:

Voorzitter: W. Eggen tel. 043 - 361 24 05
Secretaris: P. Wetzels tel. 043 - 321 92 37
Penningmeester: G. Kickken tel. 043 - 362 34 89

Redactie 't Äörke:

G. Eggen tel. 043 - 356 07 21
P. Wetzels tel. 043 - 321 92 37
G. Wijts tel. 043 - 361 12 24

Redactie-adres: Hoogveerlinxstraat 113, 6211 AP Maastricht.

't Äörke verschijnt 4 x per jaar, en wel in de maanden januari,
april, juli en oktober.

Abonnementen:

f. 20,— per jaar bij vooruitbetaling te voldoen.

Losse nummers - voor zover beschikbaar - f. 6,—

N.B. Bij verzending per post wordt de prijs verhoogd met portokosten, afhankelijk van bestemming.

Aan publicaties in 't Äörke, zoals hierboven omschreven, wordt uiterst zorgvuldig aandacht besteed. De Stichting Heemkunde Heer, en/of individuele bestuursleden der Stichting, en/of de redactie, en/of individuele leden der redactie, en/of individuele publicisten van deze uitgave kan (kunnen) nimmer aansprakelijk gesteld worden voor eventuele onjuistheden of omissies en de gevolgen daarvan.

Tekening voorpagina: Bèr Heuts.

~ ISSN 1388 - 8471 ~

't Äörke 10 - januari 2001

Inhoud:

Pag. Onderwerp:

Auteur(s):

- 1 Inhoudsopgave.
- 2 Historische wandelingen om Maastricht:
Scharm. (Deel 2 - slot) (Overgenomen uit
"de Maasgouw", 1880.) *)
- 8 Driijkeuninge. (Gèr Weijts)
- 10 De Koninklijke Harmonie van Heer. (Ingezonden foto) *)
- 12 Groeten uit Heer. (Ingezonden foto) *)
- 13 Het levensverhaal van ... (Wiel Eggen)
- 18 Jubileumfoto de heer Leijssen.
- 20 Advertentie van toen. (1947) *)
- 21 Een stukje oud Heer.
De Dorpstraat, de Vaart en de Zaaijtpan. (Wiel Eggen)
- 31 Aantekeningen van Pastoor Rutten (deel 10) (Ger Eggen)
- 36 Schaftijd. (SHH)

*) Bijdragen van derden.

Historische wandelingen om Maastricht (Scharm). (Deel 2 - slot)

Onderstaand artikel is eerder (1880) gepubliceerd in "De Maasgouw", Weekblad voor Limburgsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde.

De weg die wij volgen, is aangelegd op de oude straat, die in de middeleeuwen naar Aken leidde en door Scharm en Bemelen liep. In deze laatste gemeente, waar hij slechts een buurtweg meer is en nog de naam draagt van *oude Akerbaan*, is hij door de ingrijpingen der aangrenzende eigenaars zoodaanic ingekort dat hij op menige plaats maar 3 of 4 meters breed is, waar hij vroeger volgens de landsplaccaten 10 of 12 had.

Nauwelijks zijn wij eenige schreden dien weg opgegaan, of wij vinden links een zij- en veldweg, die naar 't *Guesselterbroek* voert en de *Groenstraat* genoemd wordt. Dáár, aan den oostelijken hoek, nagenoeg ter plaatse, waar 't prachtige huis van den heer Notaris J. Boots zich verheft, stond weleer 't *Leprozenhuis* van Maastricht. Men weet dat, ten gevolge der kruistochten, de besmettelijke ziekte der melaatsheid (*lèpre orientale*) naar Europa werd overgebracht, en 't afzichtelijk schouwspel van ongelukkigen, wier aangezicht en lijf met etterige en stinkende puisten overdekt waren, ook in onze streken vertoonde. Die ziekte spaarde rang noch fortuin, en wie er door aangetast werd zag zich onmiddelijk verlaten, uit de gemeenschap, zelfs zijner familiege-noten, verbannen. Noch huizen, noch kerken mochten de besmetten binnentreden; het was hun verboden zich in beken, bronnen of putten te reinigen, over straat te gaan anders dan voorzien van eene schel of eene klep om den voorbijgangers te waarschuwen, en geen voorwerp aan te raken dan met een klein stokje dat zij dragen moesten. Doch ook voor deze, gelijk voor andere ellendigen en misdeelden, kwam de christelijke liefde te hulp. Rijke aalmoezen en giften werden te hunner verpleging geschonken, en gasthuizen gebouwd, waar zij, afgezonderd in cellen, voor hun leven, daar de kwaal ongeneesbaar was, verzorgd werden. Zulk gasthuis had de stad Maastricht in 't zoogenaamde Leprozenhuis, dat volgens de overlevering in de 12de eeuw gesticht was; eene kleine kapel, waar een geestelijk beneficie aan verbonden was, stond er aan de

Noordzijde. Nadat de kruistochten, ten gevolge der verslapping van de godsdienstige opwekking, die 't Christelijk Europa naar 't Heilig Land had gedreven, een einde genomen hadden, verminderde allengs 't getal der leprozen, en eindelijk deed de vooruitgang der beschaving en de meer heldere begrippen van volkshygiene ook de ziekte verdwijnen.

Reeds in de 15de eeuw was 't Leprozenhuis onbezet en werd door de beheerders der stichting verhuurd. Meermalen verwoest in de woelige tijden der 16^e en 17^e eeuw, laatstelijk bij de belegering der stad door de Franschen in 1673, was het niets meer dan een hoop puin, dien de Magistraat in 1697 deed opruimen, terwijl de inkomsten van 't gesticht, hoewel afzonderlijk geboekt blijvende, bij die van den H. Geest tot onderstand aan huiszittende armen voegde. Zij zijn thans onder 't beheer van 't Bestuur van den Algemeenen Arme.

Een weinig verder dan 't huis des heeren Boots ziet men een soort van aardenwal of dam, evenwijdig met den weg. Daar was is vorige eeuwen de gerechtsplaats der stad en werden de veroordeelden gehangen, geworgd, geradbraakt of levend verbrand. Op oude plannen van Maastricht vindt men nog dáár twee galgen afgebeeld, waaraan lijken ten prooi der raven en speeltuig der winden hangen, en een rad op een paal gezet, op 't welk insgelijks een romp ligt uitgestrekt; men weet dat de vroegere wethouders bijna nooit de ter aarde bestelling der gevon-nisten veroorloofden. De herinnering aan die gerechtsplaats is nog be-waard gebleven in den naam van *galgeveld*, dien 't omliggende veld draagt.

Maar, zal men wellicht vragen, was die plaats dan nog onder de juris-dictie van Maastricht, want de galg was toch ontegensprekelijk het ken-merk van den rechtsdwang? Wel zeker; vóór de Fransche overheer-sching was 't grondgebied der stad niet door hare wallen beperkt; zij had een buitengebied, wat men in andere steden een *bantuin* noemt, dat zich aan de zijde van Wijk uitstrekte tot aan 't snijdingspunt van den Ambij-Heerder weg en de Bergerstraat; van dat punt liep de grens rechts in eene bijna rechte lijn tot achter de *Bek* aan de Maas, en links langs de zuidelijke lijn van de Bergerstraat en den Scharnderweg tot nagenoeg tegenover de Groenstraat, om van daar in een gebogene rich-ting de Maas dicht bij Heugem te bereiken. Zelfs voorheen beweerde

Maastricht dat geheel Scharm der stad onderhoorig was, en had daarover menigmaal ruzie met de regeerders van Meerssen, die van hunnen kant zich dat vlekje toeëigenden. Wij willen hier niet, in deze *causerie*, al de daden van bezit, als huisvisitatiën, keuringen van maten en gewichten, enz. opsommen, die tot staving van het wederzijdsch beweerde recht gesteld werden. De tijd bracht eene definitieve oplossing.

Twee honden vochten om een been

Een derde loopt er mée heen.

zegt 't spreekwoord. Sints den Franschen tijd behoort Scharm aan de gemeente Heer; in hoeverre echter deze toekenning publiekrechtelijk gegrond is, weten wij niet, evenmin als de wijze, waarop Maastricht in 't begin der overheersching, toen de nieuw aangestelde administrateurs niets van de oude toestanden kenden, van haar buitengebied is beroofd geworden.

Scharm is slechts een gehucht van nagenoeg 250 zielen; men vindt er eene brouwerij, een tabaksfabriek, eenige fatsoenlijke woningen, onder welke vooral het landgoed van den heer Duquesne met zijne prachtige tuinen en boomgaard van 5 bunders de aandacht trekt. Het was, vóór onze eeuw, eigendom van het klooster der *Witte Vrouwen* te Maastricht, dat er een lusthuis had, waar de nonnen des zomers eenige uitspanning zochten, en eene hoeve die de voornaamste van de omstreken was. Bij de komst der Franschen en de opheffing der geestelijke gestichten werd dat goed nationaal domein verklaard en den 17 Ventose jaar V der Republiek (7 Maart 1797) verkocht voor de som van 84000 livres aan Arnold Francois *Roemers*, oud-pastoor van St. Jacob te Maastricht, als curator van *Carolina de Locqueghien*, stift dame van Hocht, *Maria Catharina Piton*, van het klooster der Witte Vrouwen, en *Bernardina Colette*, non in 't klooster van Calvariënberg, alle drie zinneloos en verzorgd, de eerste in 't Grauwzustersklooster, de twee andere op Calvariënberg. Volgens de registers van 't domein waren in dat verkoop begrepen, buiten de gebouwen, de tuinen en boomgaard, nog 77½ bunders landerijen en 3½ bunders weivas. Dat gedeelte van 't Wijkerveld, waar de meeste der landerijen gelegen waren, heet thans nog 't *Wittevrouwenveld*.

Even als de ingezetenen van Scharm onder het burgerlijk opzicht gemeentenaren van Heer zijn, behooren zij kerkelijk onder de parochie van dat dorp en gaan daar ter H. Misse. In vroegeren tijden nochtans was in dat gehucht eene kapel, en zes eeuwen geleden zelfs een klooster.

Omtrent 't midden der 12de eeuw leefde te Scharm een edelman, genoemd *Adelbertus*, waarschijnlijk de heer der plaats, die tot rust zijner ziel aan de abdij van Rolduc of Kloosterrade zijn ridderlijk goed aldaar schonk, onder voorwaarde er een klooster van broeders en zusters te stichten. Zijne vrouw, *Ellenburg* geheeten, en zijn zoon Johan stemden mede in die gift, welke in 1145 door den bisschop van Luik, *Hendrik van Leyen*, werd bekrachtigd. Dat goed was gelegen aan de voet der hoogte, die van Bemelen af in zachte helling daalt en toen der tijd *Du-senberg* werd genoemd; het bevatte de woning van den schenker, waarschijnlijk een burcht, eene slotkapel, waaraan zijne voorouders vele landerijen en renten hadden verbonden, en achttien bunders land op de gemelde hoogte.

Erpo, een geboren Maastrichtenaar, was toen abt van Kloosterrade. Tegen 't gevoelen van zijn ordebroeders, die in 't nieuw aangeworven goed een succursaal van monniken wilden maken, plaatste Erpo er geestelijke zusters. Ziet hier waarom. De abdij was, zooals vele kloosters van dien tijd, eene gemengde inrichting, waar mannen en vrouwen te samen zich aan den dienst van God wijdden. Deze samenleving bood niet weinig gevaar voor de orde en tucht, zoodat, zelfs korten tijd reeds na de stichting der abdij, men naar middelen omzag om dien toestand te verhelpen. In 1140 gelukte het aan Johan, vijfden abt van Kloosterrade, het grootste gedeelte der zusters te verwijderen naar 't Aardal, alwaar, te Hubach, een zekere *Rudolf van den Toren*, van kleinen adel, wapenknecht van Graaf *Adolf van Saftenberg*, aan de abdij een groot vrijeigen goed had geschonken, dat, in klooster veranderd, den naam van *Marienthal* verkreeg. Erpo, die na het overlijden van Johan in 1141 dezen was opgevolgd, duchtte even als zijne voorgangers de samenwoning van mannen en vrouwen te laten aanhouden, en nam gretig de gunstige gelegenheid der schenking van Scharm te baat om de nog overige nonnen in *Adelbert's* burcht te verplaatsen.

Het nieuwe klooster van Scharn nam wonderlijk toe; de giften vloeiden welig en het getal der zusters vermeerde in de eerste jaren zoodanig, dat de abt weer op eene gedeeltelijke verplaatsing bedacht moest zijn. Bovendien had hij opgemerkt dat de nabijheid van Maastricht gevaarlijk was, omdat vele reizigers en aanzienlijken, die s'avonds en ten ontijde de stad niet wilden of konden binnentreden, in 't klooster bleven vernachten en er menigmaal onrust stookten. Zijn voornemen kon hij echter eerst in 1151 uitvoeren en bracht toen de meeste Scharnder nonnen over naar een nieuw klooster, dat hij te *Sinnich* had laten bouwen op gronden acht jaren bevorens van zekeren *Eppo van Lutsheim* en van de abdij van St. Jacob te Luik aangekocht. Scharn werd echter niet verlaten, want nog tot 1240 bleven er zusters in gemeenschap onder kloostertucht leven. In dat jaar werden de gebouwen van *Sinnich*, die door een hevigen brand waren vernield geworden, op grootere schaal hertimmerd, hetgeen *Marsilius*, den toen regeerenden abt van Kloosterrade, de gelegenheid verschafte er de zusters van Scharn mede te plaatsen, wier goederen nu vereenigd waren met die van *Sinnich*.

Wat de gebouwen van Scharn betrof, deze werden tot eene hoeve ingericht, waarvan de pachter de erom gelegen kloosterlanden bebouwde. Alleen de kapel behield nog gedurende eenige jaarhonderden hare godienstige bestemming. Tot in de 16de eeuw werd er des Zondags voor de ingezetenen van Scharn mis in gelezen; de priester, die er dien zondagsdienst verrichtte, bekam van den pachter eene jaarlijksche belooning van 12 vaten rogge, of van 7 1/2 vat tarwe. Sedert maakte men van de kapel een stal, doch zij liet haar naam aan de hoeve zelve, die steeds *het kerkse* geheeten werd.

Wij willen eindigen met eenige geschiedkundige bijzonderheden over dien hof. Het is, gelooven wij, voor onze lezers niet onaangenaam te weten welke, in vroegere dagen, de pachtprizen wel waren van groote *winningen* onzer omstreken. Van geld geen sprake; dat was te zeldzaam. In de laatste eeuwen vóór de onze, had het stelsel van 't halven der opbrengsten de bovenhand (van daar nog de Limburgsche uitdrukking *halfing*, d. i. half-winne, voor een pachter), doch vroeger nog moest de pachter bepaalde hoeveelheden vruchten of andere voorwerpen leveren. Zoo werd in 1432 de hof of hoeve van Scharn, die toen

ongeveer 50 bunders land, weide en bosch besloeg, door de abdis van *Sinnich*, *Agnes van der Porten*, aan *Rutten van Epen* uitgegeven voor een jaarlijkschen prijs van 32 mudden rogge, 24 bossen *peijen* (wortelen) voor de varkens van 't klooster, eene kar *unnen* (uien) vóór vastenavond en 200 eieren met Paaschen te leveren, en bovendien 40 groote bossen brandhout en eenige kar- en spandiensten. Deze verpachting werd in 1449 op nagenoeg dezelfde voorwaarden vernieuwd ten gunste van *Jan Rutten*, zoon van genoemden *Rutten*. Deze *Jan* was een man van aanzien, want hij bekleedde van 1479 tot 1504 het schepenambt van *Meerssen*. Hij beleefde zeer woelige tijden, vooral toen de heeren van *Aremberg* in opstand tegen den bisschop van Luik het geheele land afliepen en overal moordden en plunderden.

In 1486 deden zij een strooptocht in 't land van *Valkenburg* en aan de omstreken van *Maastricht*; bij die gelegenheid werd geheel *Scharn*, en mitsdien ook de kloosterhoeve, in asschen gelegd. Tot den wederopbouw van den hof verplichtte zich *Jan*, bij overeenkomst getroffen den 21 Mei van 't volgend jaar, mits het klooster hem leverde alle benooidigde balken, keepers, latten en ander timmerhout, bovendien nog betaalde eene som van 70 rijnsche guldens. Men kan uit dat bedrag oordelen, welke groote waarde het geld in dien tijd had in vergelijking met den toestand van heden. Toen op 't laatst der vorige eeuw, ons land door de *Franschen* werd veroverd en der Republiek aangehecht, was de *Scharnderhof* slechts voor eene som van 1687 *livres* of franken verpacht aan zekeren *Frijns*; daarbij behoorden nochtans 65 bunders land en 9 bunders weide. Het geheele goed, geschat naar de toenmalige waarde van 66461 *livres*, werd door de administratie van 't Domein den *Vendémiaire* jaar VI (28 September 1797) voor de som van 90600 *livres* verkocht aan *Ch. Jos. Reul* voor rekening van de kloosterzusters van *Sinnich*, die, even als de leden der andere geestelijk gestichten, hoopten de oude toestanden weer een te zien herleven. Dit geschiedde niet, en sedert is de hof in andere handen overgegaan.

Droevige wisseling der menschelijke zaken: van den ridderburcht een klooster, van 't klooster eene hoeve, van de hoeve niets meer, want deze werd in 1852 of 1853 door een brande geheel vernield en is sedert dien niet meer herbouwd.

G.D.F.

Nog enige algemene opmerkingen bij voorgaand artikel.
G.D.F. = Mr. Guillaume Lambert Désiré Franquinet (1826-1900), was stadsarchivaris van Maastricht.

De familie Franquinet had in Scharn nogal wat bezittingen en woonde daar ook geruime tijd. Dit gegeven, alsmede zijn beroep (eerste) stadsarchivaris van Maastricht én het tijdstip van het schrijven van dit artikel (1880) doet ons aanbevelen dit artikel als zeer waarheidsgetrouw te beschouwen.

Ook de heer J. van de Venne heeft een deel van zijn boek "Geschiedenis van Heer" ontleend aan bovenstaande publicatie. Het Kèrkse lag tegenover de huidige boerderij van (Pieke) Houben.

Dreijkeuninge.

*Dreijkeuninge, dreikeuninge geef miech 'ne nuijen hood
d'n awwe is versjlete, me vaajer maog 't neet wete
dreijkeuninge, dreikeuninge geef miech 'ne nuijen hood.*

Soms huurste jaore niks devaan, en soms kome ze weeer langs de deur. De keender die zich verkleijd hóbbe es de dreij keuninge of weijze oet 't Ooste: Melchior, Caspar en Balthazar. Eigenlijk 't fees "Openbaring des Heren", want behalve de herdersj in 't veld haw nog geine weit devaan tot de verlosser gebore waor dae ouch kóning geneump woord en die dreij gelierde oet 't ooste vertelde dat rond ómtot toen nog geijn gezèt waor en ouch gein Story of Privé. Dat haw tot gevolg tot Herodes aoch drachter kaom tot 'ne nuije keuning gebore waor en ómtot Herodes bang waor veur ze bääntsje leet heer alle jöngskes van nog geijn zes weke oétroeje. Zjus wie 't ging in d'n oorlog met de Joede. En in Kosovo. En in Algerije en Afrika met de Hoetoos en Toetsies. En boe al neet mie....

(Terzeije, 't maoch wel eve de tössje door, iech en m'n vrow zien getrowd op "Onnozele kinderen" zoe hèt daen daag, dae herinnert aan 't

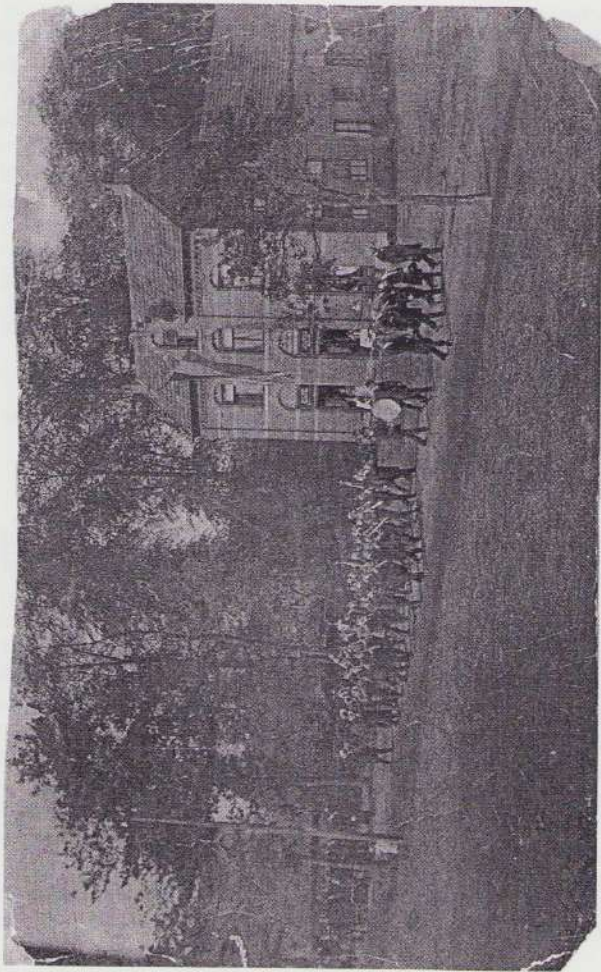
aafsjlachte vaan die oonnuzel tróppe van keender. Eeder jaor es veer dat viere, ózzen trouwdaag meijn iech, moote v'r 't misneete en hure v'r tot aoch veer oonnuzel keender waore. 'T sjoenste is, tot ze aoch nog geliek hóbbe want es t'rsj vääöl geweite hawwe wat hön bove de kop hoong wie ze trouwde, hawwe ze zich nog wel 'ns twie kier bedach. Veer neet, veer hóbbe gelök gehad en daoveur zien v'r toch e bitsje gepiekeerd es ze ós veur oonnuzel oetmake.)

Truk nao Dreijkeuninge in de jaore dértig.

In de laop van daen daag woord gekaart. Dreijkeunigekaarte. De kòs mèt e maan of 12 per kier mèt-doen. D'n inlegk waor 'ne sént. Es d'n herten aos op d'ne

nommer veel, hawste 'n kleinigheid gewonne. Mè es te dreij kier woonts, dan kraogste 'ne keuningskook. Dat waor e soort keersjkook, e mellekbroed met sókkerkleuntsjes, sukade (L. citrus medica) en krénte dreen. Dat kaarte gebäörde op e paar plaatse in Hier, ouch bee Joep Haane tegeneuver de kèrrek boe midde in 't winkelke 'n groete olleme taofel sjting boe de kaarte op gelag woorte. In vääöl hoeshawwes bakde ze zelf 'ne keuningskook en ze dege dan 'n boen dreen. Dae de snejij kraog mèt de boen, waor daen daag keuning en kraog de kroen op. Bee ós waor auch 'n boen in de kook. Mè zelde waor die nog truk te veende. Geine bee ós wow in 't zönneke gezat weure en 'n kroen waor al gáár neet de bee. Huub van ós haet de boen 'ns doorgesjik veur de vaanaaf te zien. Mè ze, de boen, is 'm in z'n streutsje blieve zitte totter 'ne roeje kop devaan kraog. Iech hób ze aafgesjik zag 'r krietentaere. Nao 'n koorsj broed en dreij glaazer water waor de boen gelökkig nao oondere. 'T jaor drop geine keuningskook mie mèt 'n boen. Iech gluiif gaar geine kook mie. Leij van Geele, ózze bekker bakde 'n krente mèt in 't broed op daen daag...-

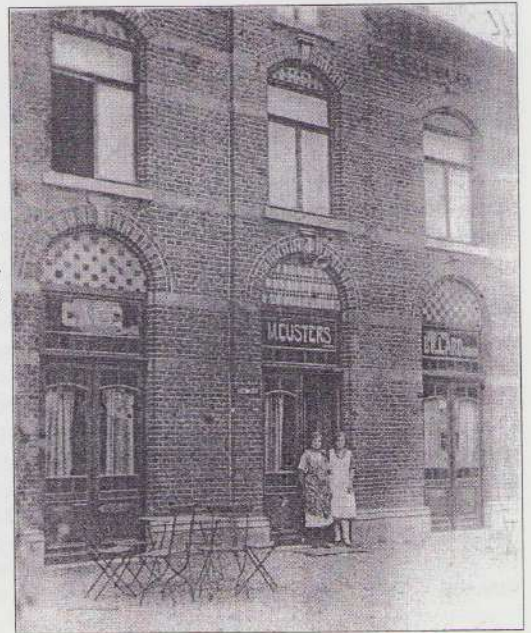

't Aörke no. 10 - pag. 10

De Koninklijke Harmonie van Heer.

Dit jaar bestaat de (sinds 1951 Koninklijke) Harmonie van Heer - in Heer beter bekend als "de Aw" (herremenie) - maar liefst 150 jaar. Over de geschiedenis van deze oudste vereniging van Heer, zal in de komende maanden nog wel een en ander verschijnen. Een verhaal van (zoals bij elke vereniging) hoogte- en dieptepunten. Een van de hoogtepunten was ongetwijfeld de bouw van een eigen (concert)zaal aan de huidige Burgemeester Cortenstraat die in 1906 in gebruik werd genomen. Op de foto links defileert de trotse harmonie kort na de bouw van deze zaal annex café.

De plaats van de bouw van deze zaal was lange tijd een twistpunt. Moest deze zaal boven (in Heer) of onder (in Scharn) gebouwd worden. De verkaveling van 't Scharnderbroek gaf tenslotte de doorslag. De foto rechts dateert uit de jaren 20. Boven de ingang ziet u de naam van de uitbater: M(artinus) Custers.

't Aörke no. 10 - pag. 11

Groeten uit Heer.

Bovenstaand ziet u een van de eerste prentbriefkaarten met de tekst "Groeten uit Heer". Het was een uitgave van ene firma Simons uit Ubach Over Worms. Het exacte jaartal van de opname is niet bekend, maar het moet kort na de opening, begin jaren '20 van de vorige eeuw zijn geweest. Dat is af te leiden uit de omgeving zowel links als rechts. De bebouwing links van het gemeentehuis (Akersteenweg, met bomenrij) laat o.a. zien het huis dat momenteel wordt afgebroken. Hier zal over enige tijd een nieuw appartementencomplex verschijnen. Rechts van het gemeentehuis ziet u een deel van de bomen van het vroegere Scharnderbroek, dat evenals het Heerderbroek regelmatig onder water liep bij hoogwater van de Maas. Het eerste gebouw op het Scharnderbroek was overigens de zaal van de Harmonie van Heer (zie foto op pagina 10). Het voor die tijd zeer moderne en markante gemeentehuis leende zich kennelijk voor een prentbriefkaart met de tekst *Groeten uit Heer*....

Het levensverhaal van ...

In het kader van de rubriek "Het levensverhaal van ..." laten wij Heerdenaren van hogere leeftijd aan het woord. Ditmaal spraken wij met een mevrouw van een leeftijd waarop menigeen jaloers op zou kunnen zijn. Mevrouw Leijssen-Jongen was bereid ons haar kijk op het leven en haar ervaringen te vertellen.

Bent U in Heer geboren ?

"O ja, in Scharn, in het jaar 1908, in het pand waar tegenwoordig elektro bedrijf Lejeune gevestigd is". Attente lezers kunnen hieruit opmaken dat mevrouw Leijssen dus 93 jaar jong is. "Maar" vervolgt mevrouw Leijssen, "mijn vader en moeder bleven hier niet lang meer wonen". Meteen werd ons geantwoord, dat dit in de 19e eeuw de brouwerij en jeneverstokerij van de gebroeders Hennis was. "Vader Jongen was geboren in de toenmalige gemeente St. Pieter en was door zijn huwelijk met mijn moeder in Scharn komen wonen. Zij verhuisden kort na mijn geboorte naar de Bergerstraat, naar een pand naast de St. Antoniushoeve. Op deze hoeve woonden oma en opa van de Boorn".

Onderwijs.

"Waar ging u naar de lagere school?" was onze volgende vraag. "Dat zal ik je vertellen, ik moest in Amby naar school, omdat op het moment dat ik de school moest gaan volgen, de eerste wereldoorlog uitbrak. En ofschoon wij er niet veel van gemerkt hebben, werd de school in Heer toch gesloten".

Kostschool "Opveld".

"Later volgde de kostschool in Opveld. Maar ik moet erbij zeggen dat duurde niet lang. Slechts 2 jaar hield ik dat vol.". Wij (red.) waren toch wel nieuwsgierig hoe in die tijd een dag op kostschool eruit zag. "Luister" zegt ze, "dat was s'morgens na het opstaan, moesten wij ons gaan wassen. Nu moet je weten, ons verblijf was in het gebouw dat nog niet zolang geleden is afgebroken aan de Veldstraat. Dat was het gebouw dat later dienst deed als gebouw voor kleu-

teronderwijs. Natuurlijk moesten wij ons gaan wassen. Want goede hygiëne kwam in die tijd ook al op een voorname plaats. Al was preutsheid troef. Maar wat wil je, het was eenmaal zo in die tijd. In de gang naast de trap naar de bovenverdieping stond een wastrog. Hieraan moesten wij ons wassen. Alle meisjes staande naast elkaar. Gezicht, handen wat diesmeer zij. Maar het onderhemd en het onderbroekje mocht niet uitgetrokken worden. En toch moest er gewassen worden. Dit alles werd goed in de gaten gehouden door een mevrouw (de naam doet er niet toe) uit Heer, die hiertoe opdracht had van de zusters van Opveld. Als ik er nog aan denk... wat een tijd !”

“Daarna was het tijd om naar de H. Mis in de kapel te gaan. Er volgde een ceremonie. Want in een van de gangen zat Mère Supérieure. En iedere morgen moesten wij aan haar voorbij met een buiging en de groet ‘bonjour Mère Supérieure’. Waarna dan de groet terug kwam ‘bonjour mademoiselle’ “. Terwijl mevrouw Leijssen dit alles vertelt, lacht ze honderduit en is de herinnering en het plezier aan deze tijd, nog van haar gezicht af te lezen.

Hoe vaak ging u haar huis, was onze volgende vraag ?

“Dat was niet vaak. Enkel met de feestdagen”.

En hoe ging het dan met de was ? “De was werd opgehaald van huis uit, en nadien weer teruggebracht. En weet je, mijn vader was een goede man, hij stopte dan altijd een zakje snoepjes tussen het ondergoed. Maar helaas alles werd gecontroleerd, de snoepjes ontdekt en door de zusters afgepakt. En toch was het, achteraf gezien een mooie tijd”.

Terug naar huis...

“Zoals ik al zei, ik bleef er niet lang. Vader en moeder kochten in het jaar 1920 het huis aan de Ambyerstraat. Het was een heel groot huis, met nog een kleiner huis aan de kant van Amby, dat dienst deed als portierswoning. (Dit was een van de panden waarover in ‘t Äörke nr. 4 en 5 door dhr van Maanen is geschreven.) Vader kocht dit pand van de heer Dufresne. Er is aan het pand veel afgebroken. Het was een heel groot huis en wij konden via een trap in de grote kelders komen. Dat moeten de bierkelders geweest zijn. Maar als kind had je daar geen idee van. Maar weet je, het hek staat er nog steeds. Dat is authentiek”.

Hoe werd de zondag gevierd ?

“Zoals ik al gezegd heb, wij woonden op de Bergerstraat; de parochie Scharn met haar kerk bestond nog niet. Toch was het normaal dat wij te voet naar de kerk gingen. En niet eenmaal maar tweemaal naar de Mis en 's middags naar het lof. Dat was dus driemaal op een zondag vanaf Bergerstraat naar de kerk in Heer”.

Processie.

“En met Pinksteren was het kermis! Dan trok de processie uit. Het hele dorp maakte zich op. Dit was voor allemaal het hoogtepunt van het jaar. Ook wij moesten met de processie mee. Maar als ik er nog aan denk wat een lange weg deze processie trok, dan vraag ik me nog af hoe hebben de mensen dit kunnen doen. Je moet weten, vanuit de kerk trok de stoet richting het kruispunt. Hier werd overgestoken tot aan het kruispunt met de Bemelerweg, en vervolgens via de Bemelerweg door de Keerderstraat en langs het Pannehuiske naar de Hoof. Hier was dan een rustaltaar. Meestal was het erg warm. Dan begon het tweede stuk. Via de Oude Steegstraat en Oude Molenweg ging het richting Opveld. Ook hier was weer een rustaltaar. En nadat de zegen met het Allerheiligste gegeven was, trok het geheel naar de kerk.

Ik herinner mij nog goed. met Pinksteren kreeg je een nieuwe jurk. Deze moest dan bewaard blijven om nieuw aan te trekken en in de processie te kunnen pronken. Maar omdat de route ging via veldwegen, dat betekende dat stof, stof ... en nog eens stof. Dus wanneer je thuiskwam kon de nieuwe jurk worden uitgeklopt om het stof eruit te krijgen. Dan kon de kermis beginnen.

Huwelijk.

“Nadat ik mijn man Pierre Leijssen had leren kennen, zijn wij in het jaar 1929 in de kerk van Heer getrouwd. Wij zijn nog door pastoor Heynen getrouwd. Doordat mijn man een baan had bij het kadaster bleef overplaatsing niet uit. Zodoende verhuisden wij naar Gorcum. Hier hebben wij acht jaar gewoond. Daarna volgde weer een overplaatsing, ditmaal naar Eindhoven. Hier hebben wij vijftien jaar gewoond. Maar vanaf 1951 zijn we weer terug in Heer, in deze woning die wij toen maar de

naam van de omgeving hebben gegeven 'De Röttsch' “.

De omgeving van het pand werd vroeger genoemd naar de naam die het huis Leijzen nog steeds siert. Al zullen velen deze naam nog nooit gehoord hebben, vroeger was dit een gebiedsomschrijving. Het was de plek waar de Oude Molenweg en Akersteenweg elkaar kruisten.

“Mijn man was Heerdenaar. Zijn vader was 40 jaar actief in de politiek. Een broer van mijn man is onderwijzer geweest aan de St. Gerardus-school, ook dat zullen zich nog wel velen herinneren. Deze foto (zie pagina 18/19) is genomen in 1939, toen mijn schoonvader 40 jaar in de politiek was. Er zijn nog veel personen te herkennen.

Herinneringen over Heer.

“Ja daar vraag je wat, als ik dat moet vertellen, dan moet ik ver terug gaan. Want doordat we vijftien jaar uit Heer zijn weggeweest is natuurlijk veel vervlogen”. Wat weet u dan over bijvoorbeeld het (jaarlijkse) hoogwater? “Och nu je daar toch over begint. Ik weet nog dat in het jaar 1926 vreselijk hoogwater was. En bij een tante van mij op de hoek van de St. Josephstraat en de Dmertstraat had men zelf brood gebakken. Dat was in die tijd gebruikelijk. En niet enkele broden, er werd meteen voor veertien dagen brood gebakken. Op het moment dat het baksel klaar was en (misschien in de kelder) lag opgeslagen kwam het water opzetten. Goede raad was duur. Maar er kwam een oplossing. ‘De mool’ werd uitgehaald, de broden hierin gedaan en zo fungeerde deze mool als bootje om de broden naar veiliger oorden te brengen”.

Voor de lezers die het woord ‘de mool’ of ‘moolsje’ niet kennen: dit was een houten bak, waarin het meel en alle andere andere benodigdheden voor het kneden van het deeg gestrooid werden. Voot het bakken van roggebrood kwam daar nog zuurdesem bij en dan kon het kneden beginnen. Er wordt nog steeds verteld (maar dat hebben wij nooit bevestigd kunnen krijgen) dat de jongens uit een gezin de voeten moesten wassen en vervolgens het deeg met de voeten moesten treden.

Pa Jongen was tuinder, kweekte zelf groenten, en verkocht groentenplanten wanneer het voorjaar aanbrak.

“Wat mij ook nog is bijgebleven, is dan mijn grootouders Jongen - van de Boorn 50 jaar getrouwd waren, dat was in 1951, de hele route van

de St. Antoniushoeve op de Bergerstraat naar de kerk van Scharn met slingertjes en vlaggetjes gesierd was.

En dan wil ik nog een feit aanhalen. Een van de voorouders van mijn man (Leijzen - Bonten) was een van de eerste onderwijzeressen van Heer. Volgens het boek ‘Geschiedenis van Heer’ staat zij vermeld als de eerst aangestelde vroedvrouw van Heer”.

Tot slot.

Na enkele uren kwam er voor deze dag een einde aan dit geanimeerd gesprek. Het werd gevoerd in het bijzijn van haar dochter Ivon. Mevrouw Leijzen laat na enige uren gesproken te hebben, blijken nog steeds goede zin in het leven te hebben, en nog wel verschillende jaren in de huidige gezondheid te willen blijven leven. Nog dagelijks worden de kranten gelezen, ook de woonkrant pluist zij uit. Welke huizen in de verkoop staan en vooral voor welke abnormaal hoge prijzen onroerend goed verkocht wordt. Ook de gemeentelijke mededelingen en aan wie en waar bouwvergunningen verstrekt zijn. Alles wordt van week tot week gevolgd. Met deze opmerkelijke mededelingen namen wij afscheid van een opmerkelijke dame. Met levensmoed en een behoorlijke dosis humor. Mevrouw Leijzen - Jongen, hartelijk dank voor het gesprek dat u zo spontaan met ons voerde.

* * *

De foto op de volgende pagina is genomen in 1939 t.g.v. het 40-jarig jubileum (als raadslid c.q. wethouder) van de heer Jos Leijzen, schoonvader van mevrouw Leijzen-Jongen (zie artikel boven).

Op de foto staan familieleden van de jubilaris, collega-raadsleden, gemeente- en onderwijzend personeel. Het onderwijzend personeel was destijds in dienst van de gemeente Heer. De lagere school was immers nog een openbare school.

De geïnterviewde mevrouw Leijzen-Jongen ontbreekt op deze foto omdat zij hoogzwanger was en destijds in Gorcum woonde.

V.l.n.r.: Onderste rij: Pierre Leijsen (zoon van de jubilaris, gehuwd met mevr. Leijsen-Jongen), Maria Leijsen-Hendriks, Mevrouw Leijsen-Bonten (echtgenote jubilaris), Jos Leijsen sr. (jubilaris), de heer Mr. A.M.P. Thomassen (burgemeester) met op zijn schoot Ine (Mak-)Leijsen, Leta Leijsen-Habets, Lily Hendriks-Leijsen, Juffrouw Weusten (onderwijzeres) en de heer Weusten. Middelste rij: ..?.., de heer Wachelder (raadslid), de heer M. Mommers (onderwijzer), de heer H. Weerts (gemeente-opzichter), de heer Pierre Houben (raadslid), de heer Michel Waber (gemeente-secretaris), de heer Guillaume Heuts (raadslid), ..?.., de heer Curfs (raadslid), de heer Sjeng Jongen (raadslid), de heer Alphons Leijsen (onderwijzer). Bovenste rij: de heer Jules Kengen (medewerker gemeente), ..?.., de heer Bartels (onderwijzer), de heer Stols (bode gemeente), de heer Bèr Wijnands (medewerker gemeente, later secretaris van Heer en burgemeester van Eijsden) en de heer Sjeng Goessens (onderwijzer).

Advertentie van toen. (1947)

CONSTRUCTIE „HEER”

Heer-Maastricht

Tel. 4315

Tel. 4315

Machine- en Apparatenbouw.
Moderne Drooginstallaties
voor massa producten.
Ijzer & Plaatconstructies

N. V. THERMOTECHNIEK

Mij. tot vervaardiging van Industrie-ovens
Afd. Electro-ovens.

Akersteenweg 1a - Tel. 3070

Heer-Maastricht

Levert met korte levertijd:

- Keramischeovens
- Hardingsovens
- Glasbrandovens
- Smeltovens

Een stukje oud Heer. De Dorpstraat, Vaart en Zaaftpan.

Bestudering van oude plattegronden en historische kaarten levert vaak verbluffende doorkijkjes op naar voorbije tijden. Zo ook in Heer. Wanneer men de drie bij dit artikel geplaatste kaarten nader bekijkt, kan men niet anders dan tot de conclusie komen dat er de laatste tientallen jaren grote veranderingen hebben plaatsgevonden in dit gedeelte van de Dorpstraat. Wie woonde er vroeger en welke gebouwen of woningen bestaan nog? Dit artikel probeert op deze vragen een antwoord te geven. Uitgangspunt is de toestand zoals die was rond het jaar 1950.

We beginnen met het pand **Dorpstraat 109**. Het betreft het "Patronaat". Reeds eerder schreven wij uitgebreid over dit pand. We zullen er daarom hier verder over zwijgen en verwijzen de lezer naar 't Aörke no. 6 van januari 2000.

Dorpstraat 111 werd geopend op 1 juli 1925. Waarom werd pand, een zaal met café gebouwd zo vlak naast het Patronaat, dat toch al een grote zaal bezat? Voor de oorzaak moeten we een jaar terug: 1924. Harmonie Heer Vooruit was toen gevestigd in het pand café In de Braek in de Oude Kerkstraat. (Nu is daar een meubelstoffeerderij gevestigd) De harmonie was van plan een muziekconcours te organiseren, dat zou plaatsvinden in het Patronaat. De besprekingen met het Kerkbestuur van St. Petrus Banden als eigenaar van het Patronaat waren bijna afgerond, toen er plotseling onenigheid ontstond tussen Kerk- en harmoniebestuur. Het gevolg was dat de harmonie onder geen beding gebruik mocht maken van het Patronaat. De voorbereidingen van het concours waren inmiddels al in volle gang en het was te laat om nog alles terug te draaien. Er moest snel iets gebeuren om uit de impasse te komen. Het bestuur van de harmonie nam een verrassend besluit: we bouwen zelf een zaal!

Van de heer Notermans, de latere buurman aan de Dorpstraat 113, werd een stuk grond gekocht groot 900 m², gelegen op de hoek van het

Dorpsvoetpad en de Dorpstraat. De Kerkhofweg was toen nog een smal weggetje, nog niet zo breed als tegenwoordig. Het vormde de verbinding tussen de Dorpstraat en het kerkhof. De tekening van de te bouwen zaal werd op 23 januari 1925 bij het gemeentebestuur ingediend. Vijf dagen later ontving men de vergunning en reeds op 1 februari gingen bestuur en leden van het korps aan de slag. De leden van de harmonie stelden al hun vrije tijd ter beschikking om mee te helpen alles in eigen beheer van de grond te krijgen. Amper 5 maanden na de eerste schop in de grond kon op 1 juli 1925 als resultaat een café met zaal en bovenwoning geopend worden. de familie Th. Pasmans-Kerkhoffs was de eerste bewoner. In de daarop volgende jaren kende het pand vele bewoners en eigenaren. Tegenwoordig woont er een aantal studenten. Naast het zaal-café complex woonde de heer Notermans aan de **Dorpstraat 113**. Hij had er een groothandel in kaas en kaasprodukten. In latere jaren werd het pand bewoond door zijn dochter, die gehuwd was met de heer Geelen.

Vermeldenswaard is dat in de schuur van dit pand de beeldjesgieterij-bakkerij en schildersatelier JEMA gevestigd was. Dit waren beeldjes in een vorm en uitvoering die wij vandaag de dag "Hummel"-beeldjes noemen. De eigenaar van dit atelier was de heer Jiet Mager. In de jaren '50 verhuisde deze kleine fabriek met een twintigtal medewerkers naar de Fort Willemweg in het Bosscherveld. In 2000 werd het pand nog bewoond door de heer Dirk Oosterkamp die een verdienstelijk schilder en etser was. Hij overleed op 31 december 2000.

Vroeger stond aan de **Dorpstraat 115** een klein wit huisje dat bewoond werd door de familie Frits Weerts-Braken. Dit huis had aan de straat-zijde twee kleine slaapkamerraampjes. In 't Äörke no. 3 op pagina 21 is dit huisje in 1944 gedeeltelijk achter het voorbijrijdende kanon te zien. Eind jaren '40 werd het gesloopt om plaats te maken voor een moderner woning, gebouwd in opdracht van de familie Kuipers-Essers. Na het vertrek van de heer Kuipers en later ook de kinderen heeft mevrouw Kuipers in haar onderhoud voorzien d.m.v. antiekhandel. Ook ventte zij met eieren. Daardoor werd zij een bekend dorpsfiguur. Zij overleed in 1999 in Huize Providentia. Momenteel wordt het huis gere-
noverdeed.

Dorpstraat 117 werd aan het einde van de jaren '40 bewoond door vis-handelaar Pie Wijnands uit Maastricht. Hij was meer bekend als "Pie de Bökkem". Niet bekend is wanneer hij uit Heer vertrokken is. Nadien werd het huis, dat zich in zeer slechte staat bevond, aangekocht door de familie Bovens-Schols. Een grondige opknappbeurt veranderde het in een in het oog springend gebouw. Hierbij moet dan wel vermeld worden dat Bèr Bovens een voortreffelijk vakman (voeger) was.

Voor zover bekend woonde aan de **Dorpstraat 119** vroeger Andreas Schoonbrood met zijn familie. "Andrees", zoals hij in de volksmond werd genoemd, was de laatste kapitein van schutterij St. Gerardus. Leeneke, een dochter van Andreas, trouwde met Jef Schrijnemakers die bij de NS werkte. Zij bewoonden het pand 119 dat velen nog bekend zal zijn, omdat met en verpakt ijs verkocht, dat in een voor het huis staande diepvriezer bewaard werd. Een unicum voor die tijd... Vanaf de Dorpstraat liep langs het pand Schrijnemakers een doodlopende weg naar een aantal woningen. Deze inrit stond in Heer bekend als "De Vaart" of "De Vert". Waarschijnlijk is de naam een afkorting van het woord "Opvaart". Het huis Schrijnemakers viel ten offer aan de plannen die midden jaren '60 nog enkele andere panden het loodje deden leggen.

Foto boven: twee Heerder meisjes, Mia Starren en Jose Moeliker vóór het huis van de familie Schrijnemakers. Zoon Sjef bekijkt het...

De volgende te beschrijven en afgebroken panden vormden van oorsprong een geheel als onderdeel van het boerderijcomplex "Nelissen", een zogenaamde carréboerderij. Vóór 1910 werden de stallen aan de noordkant van het complex afgescheiden en door middel van de Vaart toegankelijk gemaakt. Op 20 april 1920 vroeg metselaar-aannemer Martinus Pricken, gehuwd met Trees Rompelberg vergunning aan B & W van Heer om een afgescheiden gedeelte tot twee woningen te mogen verbouwen. Zo ontstonden de panden **Dorpstraat 121 en 123**. In 1935 overleed Martinus Pricken of "Tijnus van de Prick" tengevolge van een val van een steiger bij de bouw van mozaïekfabriek Pijls-Huls in de St. Josephstraat. Het pand op nr. 121 bleef bewoond door de jongste dochter (Eggen-Pricken) tot 1950, toen zij verhuisden naar 't Pannehuiske.

Foto: Metselaar-aannemer Martinus Pricken

Eind jaren '20 nam de familie Bos-Luyten haar intrek op nummer 123. De heer Mathieu Bos was vertegenwoordiger in koek en zoetwaren en had in een schuurtje zijn opslagplaats. Na enkele jaren startte hij een taxibedrijf onder de naam "Eerste Heerder Taxionderneming". Hij maakte ritten in binnen- en buitenland en vervoerde bedevaartgangers naar bekende oorden als Borgharen (St. Cornelis), Kevelaer, Rutten, Banneux, Horn enz. Ook vervoerde hij pro Deo de geestelijke en zijn misdienaar bij het rondbrengen van de Laatste Sacramenten. Omstreeks 1951 werd het taxibedrijf verplaatst naar de Steegstraat. In 1949 werden de panden 121 en 123 verkocht aan de familie (Lei) Muijtjens-Wijnands, die er tot aan de sloop een (klein) boerenbedrijf uitoefenden.

Wie de eigenaar was van de panden **Dorpstraat 125 en 127** is ons niet bekend, evenmin wie de de stallen tot woning heeft ingericht. Wel is bekend dat de familie Janssen-Willems op nummer 125 woonde. Sjeng Janssen was een verwoed duivenliefhebber en bouwde in de jaren '50 een mooi duivenhok. In de jaren '60 zijn zij naar de Nieuwstraat (nu Mathijs Heugenstraat) verhuisd. In het pand Dorpstraat 127 woonde de familie (Tumke en Anna) Kostons-Van de Bosch (zie foto).

In hetzelfde complex was ook **Dorpstraat 129** tot woning ingericht. Eigenaar was het echtpaar Habets-Weerts. Vervolgens huurde de familie Essers-Quaden deze woning nadat Habets voor zichzelf een nieuwe woning had gebouwd. Tijdens de oorlog en nog vele jaren daarna bleef de familie Essers hier wonen, alvorens te verhuizen naar de St. Servatiusweg. Tijdens de bevrijding in september 1944 is op nummer 129 een lading munitie door het voorkamerraam naar binnen geworpen door een soldaat zich van ballast wilde ontdoen. In de betreffende kamer waren op dat moment spelende kinderen aanwezig. Gelukkig zijn er toen geen ongelukken gebeurd.

Tenslotte zijn we aangekomen bij **Dorpstraat 131**. Deze prachtige hoeve was in de 19e eeuw eigendom van (burgemeester) Christiaan Peters. Het pand is lange tijd eigendom en bewoond geweest door de familie Vrijens. Een van de zonen (Charles) had een advocatenkantoor aan de Wilhelminasingel in Maastricht. Omstreeks 1930 kocht de familie Nelissen-Loozen uit 's Gravenvoeren (België) dit pand en vestigde er een boerenbedrijf. De heer Nelissen was jarenlang kerkmeester. In het gezin Nelissen werden drie dochters geboren, waarvan Bertha, de jongste, op haar beurt weer trouwde met een Belg: Sjeff Dodemont. De familie Dodemont-Nelissen bleef op de boerderij wonen zolang de (schoon)ouders nog in leven waren. Daarna verhuisden zij (weer) naar België (Moelingen)

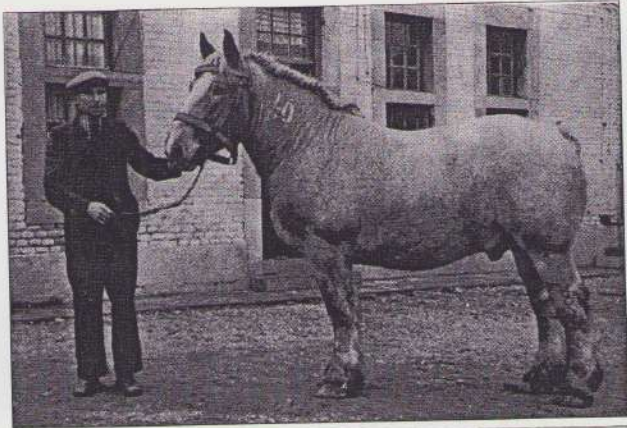
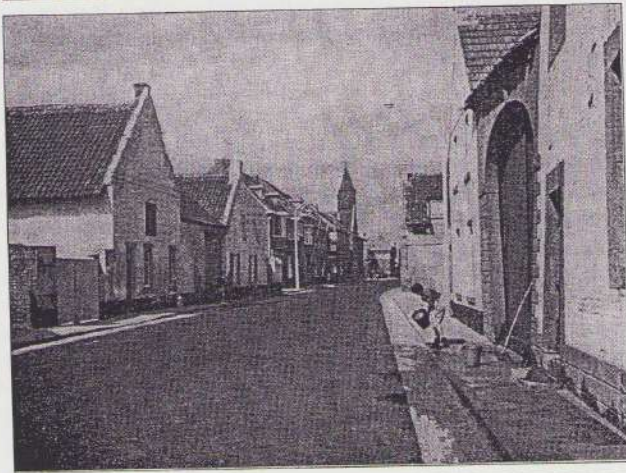

Foto boven: Jef Dodemont, laatste bewoner van boerderij "Nelissen".
Foto beneden: Bertha Dodemont-Nelissen bezig met de schoonmaak ...

Aan de achterkant (oostkant) van de hiervoor beschreven panden lagen tuinen die reikten tot aan het Kruisstraatvoetpad of *Kerrekhof-waeske* (reeds beschreven in 't Aörke no. 1 op pagina 24). Dit pad kruiste de Kerkhofweg, waar een tijd lang de ingang van het kerkhof was. Door de sloop van dit verschillende panden en de uitvoering van het plan "Achter de kerk" is dit pad komen te vervallen en ontstond een nieuwe situatie tengevolge waarvan met een nieuwe kerkhofing maakte op het Westen en een op het Noorden.

In het begin van de 20e eeuw werden er aan de Kerkhofweg drie woningen gebouwd: **Kerkhofweg 2, 4 en 6**. Aanvrager van dit alles was aannemer Notermans, die toendertijd woonde in de Dorpstraat tegenover het tegenwoordige Picco Bello. Eind jaren '40 werd het pand Kerkhofweg 2 bewoond door de familie Merx. Het pand nummer 4 huisvestte het gezin van Bèr en Nelia Pasmans-Walraven. Bèr Pasmans was behalve een goed metselaar ook een fervent muzikant van Heer Vooruit. Deze passie bracht hij over op zijn zonen. Het huis nummer 6 werd bewoond door de familie Heijnen. De oudste van de twee zonen uit dit gezin werd in 1965 tot priester gewijd. Hij was achtereenvolgens kapelaan in Heer en Noorbeek en pastoor in Borgharen, Maastricht en Banholt. Tegenwoordig is hij pastoor in Beek. Hij mocht in 1985 als pastoor van de O.L. Vrouwebasiliek in Maastricht paus Johannes Paulus II ontvangen tijdens diens bezoek aan de stad. Naast Kerkhofweg 6 lag een doodlopend straatje dat slechts aan een kant bebouwd was. Dit complex van zeven woningen - **Kerkhofweg 8 t/m 20** - heette in de volksmond "De Zaahtpan". Onduidelijk is waar die naam vandaan komt. Het zou verband kunnen houden met de activiteiten van de kaashandel van de heer Notermans aan de Dorpstraat 113. Bij de bereiding van kaas wordt veel zout water gebruikt. Na gebruik werd dit zout water in een kuil of laagte gestort achter in de tuin

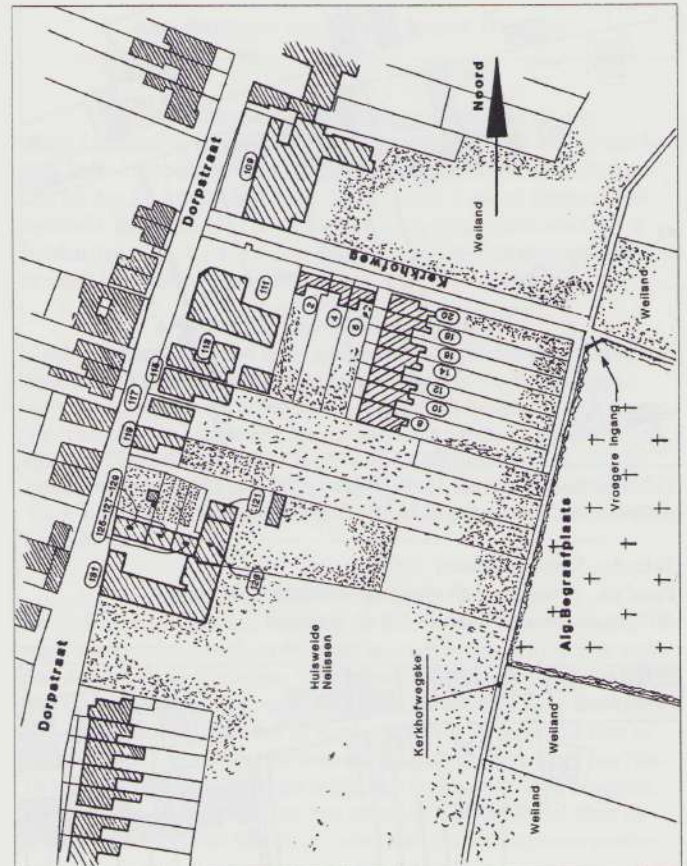
van de heer Notermans. Na verloop van jaren zou zich daar een echte "zoutpan" gevormd hebben.

Op nummer 20 woonde de familie Hameleers-Soudant. Harie Hameleers (1897-1989) was timmerman en is altijd een markante figuur geweest. (Zie ook foto op pagina 36) Een pur-sang amateurmusicus met veel verdienste voor zijn harmonie. De eerste jubilaris die ooit zijn 75-jarig lidmaatschap vierde en de mensen versteld deed staan van zijn levensmoed ondanks zijn handicap. Hij was gehecht aan het pand waar hij woonde. Zelfs toen de achterliggende woningen al gesloopt waren, weigerde hij te verhuizen. "es iech doet bin, dan doot ger mer" was zijn standpunt. Zo hield hij lange tijd de uitbreidingsplannen tegen die de gemeente (Maastricht) op papier klaar had voor het gebied achter zijn woning.

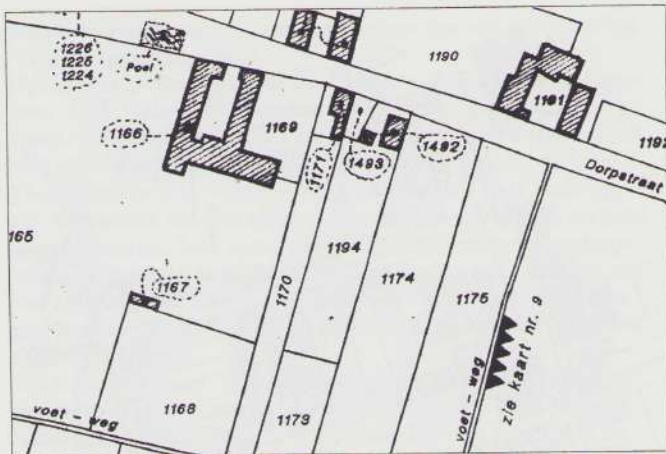
Het huis met nummer 18 werd bewoond door Gèr Walraven en zijn gezin. Naar hem is een straat genoemd vanwege zijn verdiensten op sociaal gebied. Kerkofweg 16 was bewoond door de familie van Engelshoven. Uit dit gezin kwam "Sjang van Ingelshoove", de bekende voetballer zonder kapsones die tijdens zijn loopbaan vele successen heeft behaald met de R.K.S.V. Heer.

Op nummer woonde de familie Borro. Hij werkte bij de Spoorwegen. Zijn zoon Jo trouwde later met Lilly Schrijnemakers uit de Dorpstraat 119. Het laatste pand in deze rij werd bewoond door de familie Sjeng Walraven-Prevaes. Evenals zijn vader die de drapeau droeg van de harmonie, zou Sjeng zich inzetten voor Heer Vooruit. De zojuist beschreven woningen waren heel eenvoudig uitgevoerd. Zij hadden echter een groot pluspunt: een grote tuin.

Hier eindigen we de beschrijving van een stukje Heer waarvan nog slechts een klein deel is terug te vinden. Voor de duidelijkheid zijn drie plattegronden weergegeven van dit gebied, namelijk uit 1840, 1907 en 1965.

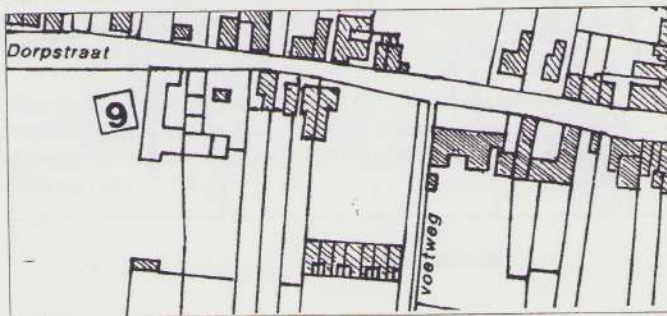

Situatie in 1965

Tekening boven: situatie 1840. (Kadastraal) nr. 1166 is boerderij-complex "Nelissen". Nr. 1171 huis "Schrijnemakers".

Tekening beneden: situatie 1907.
 Pand (nr. 9) wederom de vroegere boerderij "Nelissen".
 Midden-onder: de woningen "in de Zaajtpan"...

Aantekeningen van Pastoor Rutten. (Deel 10)

(1669) Veertigurengebed voorgeschreven tegen de pest.

"Den 7 Januarii is ingestelt het gebedt van 40 uren ende den 13 dito begost in St. Lambertuskercke tot Luyck, ende soo voorts door alle kercken tot den 30 Aprill 1669, ende van dan door 't geheel bisdoem vercondicht. Ende den 17, 18, 19, 20 ist te Heer vercondicht om Gott te bidden, tegen de, die te vreezen staet voor dit jaer " God moge ze afwenden ! H. Rochus, bid voor ons ! (1)

Plakkaat der Staten opgeslagen te Heer.

"Den 23Januarii is in den Hage geëmaneert een placacet door de Heeren Staeten, dat gheen leengoederen sonder kennisse van hunne respectieve stadthouderen en sullen voortaan in de drij landen Overmaze onder 't ressort van haer lieden mogen gespleten worden, ende dat yeder spleet off gedeelte sal gestelt worden onder het groot- offt stockleen. Ende dit selve placacet is tot Heer oock opgeslagen den 10 Februarii 1669, wesende Sondach, teryt van de Christeleer om 2 uren ontrent naermiddach."

Iemand van Cadier wordt te Heer begraven.

De 5e februari overleed te Cadier Ardt van Geleen, "mercator porcorum" (varkenskoopman), in de ouderdom van 64 jaar. Hij was de vader van de geneesheer Christiaan van Geleen (2), die aan de schout Evarts van Cadier een zeker bedrag betaalde, niet omdat deze recht daarop had, maar om moeilijkheden te voorkomen voor het geval dat men in Staats gebied kwam, want de bovenste straat in Cadier is half van Heer en half van Daelhem. Hij werd te Heer op het koor der kerk begraven en men zeide, dat hij de eerste was, die sinds vele jaren naar Heer gebracht werd, ofschoon hij ook te Cadier had kunnen begraven worden.

(1) Naderhand heeft de pastoor daarbij geschreven, dat te Heer niemand van de pest is gestorven, behalve de jonge dochter Catharina Bastyns, die te Maastricht bsmet werd, zoals hij verder op 8 december vertelt.
 (2) Zie over deze beroemde Maastrichtenaar "De Maasgouw", jrg. 29 (1907) blz. 1-5

Processie naar Scherpenheuvel.

“Den 9 Septembris ben ick naer Scherpenheuvel gegaen met de gemeente ten deel, ende den 12 dito weder gecoemen. Daerentusschen stierven twee personen uyt de parochie, een man te Heer, maer ersien van alles, ende een vrouw tot Honthem, in alles versien met de Sacramenten.”

Protestanten gemolesteerd.

“In September ontrent hebben eenighe roovers die lieden beroefft gaende van Aecken naer Vaels tot de gereformeerde kercke, ‘t welck seer qualyck is gedaen, ende straffbaer. Darentusschen “patitur justus” (1), wij worden daerdoer gehaedt ende gequelt.”

Grote brand te Herck.

“Tot Herck int lant van Luyck ontrent Haelen, in den lesten September, offt in beginsel van October, syn afgebrandt ad 53 huysen door de vliengen te verbranden.
Nota: het was een seer heete somer ende veel vuylicheyt op de boomen, ende gheen vruchten alhier in den omtrek.”

Moord te Smeermaas.

“Ontrent den 23 à 24 October heeft een dronckart met syne medegesellen op de Smeermaese eenen voerman jaemerlyck vermoort. Met een houweel ‘t hoofft ingeslagen sonder eenighe reden. Ende oock noch eenen anderen seer gequetscht. Ende den gequetsde, den tweeden te weeten, droech noch sorghe voor den eerste seggende ‘Gaet tot den pastor, myn caemerat en salt niet lanck maecken’. Gelyck oock geschiet is, want hy starff, ende de stoutart, diet gedaen hadd, stonde noch en besaght het spektakel. O ebrietas fomes malorum (2).”

(1) d.w.z. komt de rechtvaardige in verdrukking.
(2) Oh dronkenschap, die onheil stookt!

Slachtoffers der pest te Maastricht.

“In ‘t jaer onss Heeren 1669 hevet gestorven van de pest tot Maastricht van den Mert tot October incluyss ende lareede over der 5000 mensen ende meer wech genoemen, cleen ende groot, soo men gist. Gott geve de stadt dattet mach ophouden!”

Geval van pest te Heer.

De 8e december stierf Catharina Bastyns, huwbare dochter van Joannes Bastyns alias van der Weyden. Ze was aangetast door de pestziekte, die zij te Maastricht gekregen had in de oliemolen, welke dicht bij de zogenaame Bonnenfantan was. (1)

Wonderlijk voorval.

“Op den 26en December, op St. Stevensdach aen den avont is schiet, dat twee jonckmans, nomine N. Grouwels ende Dolmans ex Amby, vraegden naer Cadier bij Lemmen Gelen huys, alwaer sij Bartholomeus Lemmen Gelen soon student vonden. Nota, de voorschreven 2 jonckmans waeren oock studenten geweest ende vraegden den wech naer Kier van Bartholomees, d’welck hun deselve wijsende vergeselschapden hun tot aen den berghy, daer men van Heer op gaet door de Hoelestraet. Nota, op den wech vraechden sij voorschreven van Bartholomees, waer schoen vrouwlieden, ende naer Jan Kicken dochter. Ick laat u bedenken waer het hert was. Ende in dese gedachten gaende koutende quamen (sy) tot aen den voet des berghs omtrent den opganck, daer de gaeten (2) syn, soe quam ten eersten als een perd uyt, den tweeden eenen met veel vederen op ‘t hoeff ende die vlogte in de logt met sulck gedruyschs, alsofft gedondert hadde ende voorschreven jonckmans keerden teruch.”

(1) De pastoor had ze van de H. Sacramenten voorzien en hij dankt de H. Rochus, die hem behoed had. Vervolgens geeft hij uiting van zijn verontwaardiging over de verregaande zorgeloosheid van sommige mensen. De hele zomer had hij zijn parochianen op het hart gedrukt besmette plaatsen te vermijden en toch ging zij onbekommerd de molen binnen, die het hele jaar door besmet was geweest. Na dit geval verzette zich de gemeente ertegen, dat hij nog pestlijders bediende en hij moest aan de Capucijnen te Maastricht schrijven, dat deze in voorkomende gevallen hulp zouden verlenen. De gardiaan stemde gaarne daarin toe.
(2) D.w.z. mergelgroeven.
 (“Grotten” in de Heerder volksmond) *

(1670) Harde winter. Maas dichtgevroren.

“Ontrent den 18en oft 19en Decembris 1669 begost het te vriesen, ende het weder stonde tot den 15. Januarii 1670 toe. Het vroet zo hart, dat op drij off vier daegen de Maese sich toelacht, also dat men door de Maesbrugge gincke overall ende het stonden tynten op de Maese boven en onder de brugge. Ende men verkochte ter wijn ende bier daerop. Men coest gaen tot op den grient, 'twelck langhe niet gesien en is. Doch over 60 jaeren was 't noch eens soo hardt. Men heeft mey geseyt, dat ontrent de Schantze, Wesent ⁽¹⁾ ende Eysden ze over de Maesen hebben met waegens gevaeren. Ende den 16en Januari 1670 grinck het aff, ende de Grubbe liep door het geheel Broeck tot in het Vloot en op een nacht onder de kercke, ende den 17en op St. Antoniusavont in den nacht is het ys in de Maese opgebrocken met sulck geweld, dat men vreesde voor de brugge, soo my vertelt is van geloffwerdighe Trichtenaeren.”

Slachtoffer van de pest.

Den 6e februari overleed aan de pest Maria Vlycks, echtgenote van Joannes Mertens, na door mij van de H.H. Sacramenten voorzien te zijn. Zij leed aan een hevige brand en leefde ternauwernood twee of drie dagen. Nota. Zij en haar dochter voelden het eerst aan de schouders en onder de oksel een gezwel ter grootte van een kleine boon en dat is de ergste soort van pestziekte.

Viering van het pauselijk jubilé.

“Den 21en September is hier tot Heer geweest de Jubilee van Clemens den Thienden, ende heeft geduert tot den 5 October. Ende den 25en en 29en Septembris is processie geweest om de kerck ende het meeste deel des liedens hebben gecommuniceert.

(1671) Staatse plakkaten te Heer.

“Den 7 Mert syn hier op de kercke van Heer opgeslagen twee placacaten, een van de Franse manufacturen te verbieden, het ander van den

(1) Navagne, resp. Visé.

bededach, om continuatie van vrede in der Staaten landen. Ende ze zijn tot Heer geaffigeert door speciaal bevel der Hoogmogende Heeren Staaten, verbiedende aen schoutet ende schepenen der doorpen van het Capittel van St. Servaes alle exercitie der ambachten toe te laeten. En qousque res vergit ! ⁽¹⁾

Ende den 11 Mert voorschreven jaers is den beededagh geboden geweest te houden. Sedert den 2 Januarii 1671 syn noch vyfderley placaten hier opgeslagen by clockeslach van de Franse manufacturen te verbieden, ende heb ich se naer 't capittel versonden.”

Torenbrand geblust door wijwater.

Den 5e juni werd een toren door de bliksem aangestoken in de Meierij van 's Hertogenbosch. Door de ketters werd de Katholieke pastoor daarbij gehaald, die het vuur doofde door er wijwater in te werpen. Tengevolge daarvan bekeerden zich vele niet-katholieken. Ik zag het gedrukt 19 juli 1671. Nota vim aqua benedictae ⁽²⁾.

Soldaat door de bliksem getroffen.

“Den 20 July is tot Maestricht op den Houtmerckt een soldaet subito door den donder verslagen, stockdoot, ende een sergeant oock omverre, doch die noch tot sich gecomen. Ende ick was doen in de stadt ende hebbe den kerle gesproken, die den dooden gesien hadde ende den anderen. Den 21 July is my gerefereert dor Jan David oock soldaat, die daerbu stonde: d'een seyde: 'Godt legt sijn coolen in', den andere seyde 'Hij speelt met de kegelen', ende siet, daer geschiede dit spectacel.” Vergist u niet, God laat niet met zich spotten. Op genoemde dag was er een merkwaardig onweer, er viel hagel van ongewoone grootte en beschadigde hier en daar de zomergerst.

(1) Ziedaar hoe ver het gaat !

(2) Merk hier op de kracht van het wijwater.

Schafttijd.

De bovenstaande foto dateert uit de jaren '20 van de vorige eeuw. De heren-bouwwerkers genieten even van hun welverdiende rust, onder het genot van een pot koffie.

De "Abeltjes"-petten (*klepmutse*) waren kennelijk heel populair in die tijd. De namen van de leerjongen (links) en de man rechts zijn ons niet bekend. Wel de namen van de heren in het midden. Links timmerman **Harie Hamleers** (zie ook pagina 28). Rechts **Lei Vrancken**, metselaar, later aannemer. Hij was ook vele jaren wethouder van de (voormalige) gemeente Heer.

Hebt u in een of ander album (of schoenendoos) ook nog zo'n unieke foto uit vroeger tijden liggen, neem dan contact met een van de redactieleden. U krijgt uw foto, na het scannen, gegarandeerd onbeschadigd terug. De Stichting Heemkunde Heer en de lezers van 't Äörke zijn u dankbaar hiervoor.